

» naliter : » et quod ego dixi, « qui de sacrificiis manducant; » aliqui habeant, « edunt hostias; » quod ipse posuit : et quod ego, « socii sunt altaris; » habeant aliqui, « participes sunt altaris; » et quod ego posui, « Quid ergo, » dico quia idolis immolatum est aliquid? » minus ille posuerit, aut minus codex ejus habuerit; et ideo tantummodo posuit, « quia idolum est aliquid. » Quod vero sequitur, multum ad rem pertinet, quia id aliter posuit. Ait enim Apostolus, « Sed quia quæ immolant, dæmoniis, et » non Deo, immolant. » Iste autem dixit : « Sed qui sacrificant, dæmonibus sacrificant : » quasi omnes qui sacrificant, non sacrificent nisi dæmonibus. Non enim ait Apostolus, qui sacrificant : sed, « quæ sacrificant; » vel, sicut a me positum est, « immolant : » illi scilicet qui idola colunt; « quæ sacrificant, dæmoniis, et non Deo, sacrificant, sive immolant. » Et ideo subjunxit, « Nolo vos » socios dæmoniorum fieri¹ : » eo quippe ab idololatria prohibebat. Propter quod eis ostendere voluit, ita illos fieri socios dæmoniorum, si idolothyta sacrificia manducaverint, quomodo Israël carnalis socius erat altaris in templo, qui de sacrificiis manducabat. Ideo quippe addidit, « carnaliter, vel, secundum carnem; » quia est Israël spiritaliter, vel secundum spiritum, qui veteres umbras jam non sequitur, sed eam consequentem quæ illis umbris præcedentibus significata est veritatem. Hinc enim cœpit, ut hoc diceret : « Propter quod dilectissimi mihi fugite ab » idolorum cultura. » Deinde secutus ostendit, ad quod sacrificium jam debeant pertinere, dicens : « Quasi prudentibus dico, judicate vos quod dico. Calix benedictionis quem benedicimus, nonne communicatio est » sanguinis Christi? Panis quem frangimus, nonne communicatio est corporis Domini? Quia unus panis et unum

¹ 1 Cor. x, 20.

» corpus multi sumus; omnes enim de uno pane participamus¹. » Et propter hoc subjunxit, « Videte Israël » secundum carnem : nonne qui de sacrificiis manducant, » socii sunt altaris? » Ut intelligerent ita se jam socios esse corporis Christi, quemadmodum illi socii sunt altaris. Et quia ut hoc diceret, ab idololatria prohibebat; unde locus iste sermonis ejus, sicut commemoravi, sumpsit exordium : ne putarent ideo non esse curandum, si de sacrificiis ederent idolorum, quia idolum nihil est, existimantes sibi hæc velut superflua non nocere, confirmavit quidem et ipse nihil esse idolum : nec ideo se ista prohibere, quia idolis immolantur quæ non habent sensum²; sed quia « quæ immolant, » inquit, id est, idolorum cultores, dæmoniis, et non Deo, immolant. Nolo vos socios dæmoniorum fieri³. » Istum sensum veritas ipsa declarat : quia in templo cui serviebat carnaliter Israël, non utique idolum colebatur. Nam si sacrificia quæ in illo templo secundum veterem Legem offerebantur Deo, tanquam idolorum sacrificia damnarentur, vel tanquam dæmoniis immolata, nullo modo ipse Dominus Christus leproso quem mundaverat, diceret : « Vade, ostende te » sacerdoti, et offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis⁴. » Nondum enim dederat pro sacrificiis illis omnibus sui corporis sacrificium, nondum suscitaverat sui corporis templum. Nec de illo templo ejiciens eos qui boves et columbas vendebant, diceret : « Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum⁵. »

XXXIX. Sane de apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andreæ Joannisque conscripta sunt. Quæ si illorum essent, recepta essent ab Ec-

¹ 1 Cor. x, 14 et seqq. — ² Id. viii, 4. — ³ 1 Cor. x, 10. — ⁴ Matth. viii, 4, et Levit. xiv, 2. — ⁵ Matth. xxi, 13.

clesia, quæ ab illorum temporibus per Episcoporum successiones certissimas, usque ad nostra et deinceps tempora perseverat, et immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorum locutus vocavit terram, a solis ortu usque ad occasum¹. Hæc quippe Ecclesia est Israël secundum spiritum; a quo distinguitur ille Israël secundum carnem, qui serviebat in umbris sacrificiorum, quibus significabatur singulare sacrificium quod nunc offert Israël secundum spiritum, cui dictum atque prædictum est: « Audi, populus meus, et loquar tibi; Israël, » et testificabor tibi²: » et cætera, quæ jam supra commemoravi. De hujus enim domo non accipit vitulos, neque de gregibus ejus hircos. Iste immolat Deo sacrificium laudis, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech. Quod in eo Psalmo positum est, quem Dominus Jesus in Evangelio de se conscriptum esse testatur, quærens a Judæis respondentibus Christum filium esse David, quod solum de illo carnaliter noverant, quomodo eum David in spiritu dixerit Dominum³. Tunc enim hujus Psalmi commemoravit exordium: « Dixit Dominus » Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos » tuos scabellum pedum tuorum⁴. » Ibi quippe et hoc dictum est: « Juravit Dominus, et non poenitebit eum: Tu » es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech⁵. » Noverunt qui legunt quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Abraham⁶: et si jam sunt participes ejus, vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Dei autem juratio incredulorum est increpatio. Et quod Deum non poenitebit, significatio est quia hoc sacerdotium non mutabit. Mutavit quippe sacerdotium secundum ordinem Aaron. Unde alius Propheta

¹ Psal. XLIX, 2. — ² Ibid. 7. — ³ Matth. XXII, 42. — ⁴ Psal. CIX, 1. — ⁵ Ibid. 4. — ⁶ Gen. XIV, 18.

dicit ad eum qui carnaliter est Israël: « Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et hostiam » non accipiam de manibus vestris¹. » Ecce quod est secundum ordinem Aaron. Cur autem hoc non accipiat, addit et dicit: « Quia ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in gentibus, et in omni loco » incensum offertur nomini meo, et hostia pura; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens². » Ecce quod est secundum ordinem Melchisedech. Incensum enim quod est Græce θυμίαμα, sicut exponit Joannes in Apocalypsi, orationes sunt Sanctorum³. Deus quippe ille, sicut canitur in Psalmo, « Qui vocavit » terram a solis ortu usque ad occasum⁴; » cui terræ, id est, cui populo diffuso a solis ortu usque ad occasum, diceret: « Non accipiam de domo tua vitulos, immola Deo » sacrificium laudis⁵: » ipse per hunc Prophetam quod certissime futurum erat jam velut factum prædicans ait: « Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen » meum in gentibus, et in omni loco incensum offertur » nomini meo et hostia pura; quia magnum est nomen » meum in gentibus. »

XL. Non enim sicut hominem poenitet Deum; sed sicut Deum: quemadmodum non sicut homo irascitur, nec sicut homo miseretur, nec sicut homo zelat; sed omnia sicut Deus. Poenitentia Dei non est post errorem: ira Dei non habet perturbati animi ardorem: misericordia Dei non habet impatientis miserum cor, unde in Latina lingua nomen accepit: zelus Dei non habet mentis livorem. Sed poenitentia Dei dicitur, rerum in ejus potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio: ira Dei est vindicta peccati: misericordia Dei est bonitas opitulandi: zelus Dei

¹ Malach. I, 10. — ² Ibid. 11. — ³ Apoc. V, 8. — ⁴ Psal. XLIX, 1. — ⁵ Ibid. 9 et 14.

est providentia, qua non sinit eos quos subditos habet, impune amare quod prohibet. Unde iste qui tam loquaciter exagitavit Dei poenitentiam, discat primo, vix inveniri aliquid quod digne de Deo dici possit; sed plurima et pene omnia nos de illo dicere loquendi necessitate, quæ magis homines ex hominibus metiuntur, sicut autem quæ intelligenda de illo sunt, vix a paucis et spiritualibus intelliguntur. Propter quod providentissime Scriptura divina de illo ineffabili loquens ad quædam etiam verba descendit, quæ jam hominibus et ipsis carnalibus, cum de Deo sermo est, videntur absurda et indigna: ut cum timentur ista sic accipi, quomodo in hominibus solet, et discutiuntur quemadmodum de Deo bene accipi possint, ibi discatur etiam illa quæ humanis sensibus in eisdem Scripturis Deo digna videbantur, non secundum hominum mores intelligi vel credi oportere. Cito enim videtur poenitentia, sicut ab hominibus agitur, non cadere in Deum: sed non cito videtur etiam misericordia, sicut homines miserentur, non cadere in Deum. Ex illo ergo quod requirendum fatetur, dicit homo et hoc requirere, quod jam sufficere arbitrabatur. Sic ergo quando eum poenitet, non mutatur, et mutat; sicut quando irascitur, non movetur, et vindicat; et quando miseretur, non dolet, et liberat; et quando zelat, non cruciatur, et cruciat.

XLI. Numquid autem in libris Testamenti Novi desunt hæc verba, quæ si accipiantur sicut in hominibus intelligi solent, nullo modo congruunt Divinitati, et gravem pariunt offensionem? Cum enim de Christo verissime dicat Evangelista, « Quod non opus habeat ut ei quisquam testimonium prohiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine¹: » cur ipse quibusdam dicit: « Nescio vos²? » Ipsos denique sanctos suos cum præscierit et

¹ Joan. II, 25. — ² Matth. xxv, 12.

elegerit ante mundi constitutionem: quid est quod dicit Apostolus: « Nunc autem cognoscentes Deum, imo cogniti » a Deo¹, » quasi nunc eos cognoverit, quos antea nesciebat? quod vero ait: « Spiritum nolite extinguere², » tanquam extingui Spiritus possit, quis ferat nisi qui ea prudenter intelligit? Nonne in Evangelio scriptum est: « Qui » credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem in » credulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet » super eum³? » Calumniatur ergo et huic verbo iste blasphemus, et dicat: Qualis est qui irascitur, cum scriptum sit: « Iracundia viri justitiam Dei non operatur⁴? » Calumniatur isto modo et Apostolo dicenti: « Numquid ini- » quus Deus qui infert iram⁵? » Jam porro si quisquam diceret: Confundetur Christus, et hoc eo tempore quo judicaturus et vivos est mortuos; quis eum Christianus patienter audiret? Tamen in Evangelio, « Qui me, inquit, » confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adul- » tera et peccatrice, et Filius hominis confundetur eum, » cum venerit in gloriam Patris sui cum Angelis sanctis⁶. » Cur autem orantes dicimus: « Sanctificetur nomen tuum⁷, » si semper est sanctum; nisi quia verum est et quod scriptum est de quibusdam, quia « Polluerunt nomen Domini » Dei sui⁸? » Et cur dictum est Domino: « Memento mei » cum veneris in regnum tuum⁹, » si nihil obliviscitur; nisi quia non insipienter, sed intelligenter ei dicitur: » Oblivisceris inopiam nostram et tribulationem nos- » tram¹⁰? » Ergo et scienter nescit; et quod semper scivit, aliquando cognoscit; et cum extinguitur a negantibus, inextinguibilis permanet; et tranquille irascitur; et confundi non potest; etiam quando confunditur; et nomen

¹ Gal. IV, 9. — ² I Thess. V, 19 — ³ Joan. II, 36. — ⁴ Jacob. I, 20. — ⁵ Rom. III, 5. — ⁶ Marc. VIII, 38. — ⁷ Matth. VI, 9. — ⁸ Ezech. XLIII, 8. — ⁹ Luc. XXI, 42. — ¹⁰ Psal. VIII, 24.

ejus pollui non potest, etiam quando polluitur; et oblivisci non potest, etiam quando obliviscitur: et meminit, etiam quando admonetur. Sic est ineffabilis. Hæc enim de illo dicuntur, de quo nihil ab homine vel homini satis digne et satis competenter dicitur. Quæ cum ita sint, quis religiosus non istum exsufflet ut pulverem, quem projicit ventus a facie terræ¹; qui tumens et elatus atque irruens in oculos infirmorum, eosque perturbans, videtur sibi aliquid dicere, arguendo verba in Vetere Testamento quæ non intelligit, nec intuendo quæ in Novo intelligit.

XLII. Hoc autem de poenitentia Dei, unde factum est ut loqueremur, cum commemoraremus prophetiam de Christo, ubi dictum est: « Juravit Dominus et non poenitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech², » ad commendandum sacrificium salutare, in quo pro nobis sacer sanguis effusus est, cujus umbræ fuerant sacrificia, quæ de pecoribus immaculatis jussa sunt immolari: hoc ergo de poenitentia Dei, ne sic eam putaret accipiendam, ut ex eo quod non intelligit, in blasphemiarum latratus rabidus insaniret, habebat unde commoneretur in proximo. Ipse quippe commemoravit Deum dixisse: « Poenitet me unxisse Saül in regem³. » Hoc autem scriptum est Samuëli sancto dictum fuisse, per quem Deus arguit Saülem, quod homini quem Deus occidijusserat, pepercisset, exhibens velut misericordiam contempta obedientia: quasi vero melius nosset quid de homine fieri debuerit, quam ille qui hominem fecit. Ubi quod saluberrimum est discimus, ut semper divinum præceptum, humanum in nobis vincat affectum. Idem tamen Samuël cui dixerat Deus: « Poenitet me unxisse Saül in regem: » dicit evidenter, Deum non poenitere. Nam ita

¹ Psal. 1, 4. — ² Id. cix, 4. — ³ 1 Reg. xv, 11.

scriptu est: « Et factum est verbum Domini ad Samuëlem, » dicens, Poenitet me quod constituerim Saül in regem, » quoniam aversus est a me, et verba mea non custodivit: » Et paulo post Saüli dixit ipse Samuël: « Disrupit Dominus » regnum Israël de manu tua hodie, et dabit illud proximo » tuo hono super te, et dividetur Israël in duo: et non » convertetur, neque poenitebit eum; quoniam non est » sicut homo, ut poeniteat eum¹. » Ecce qui noverat intelligere Deum sine miseria miserantem, sine ira irascentem, sine zelo zelantem, sine oblivione obliviscentem, sine ignorantia nescientem, sine poenitentia poenitentem: non iste qui secundum verbum Dei non loquendo, et litteras ejus non considerando, et voces earum non advertendo, factus est mutus latrator, cæcus lector, surdus auditor.

XLIII. « Obliviosus, inquit, Deus et emortua memoria arcum posuit in nubibus, qui Iris dicitur, unde commoneatur non amplius humanum genus delere diluvio, quid agat omnino nesciens, cui merito opus sit assiduo monitore. » Iste vero non memoria, sed anima mortua quid loquatur nesciens, si in rebus apertioribus calumniatur, quanto magis caligat in nubibus, et delirare compellitur? Cui tamen ut cito respondeam, ita dico Deum admoneri se voluisse, quamvis non sit oblitus, sicut Christus doceri se voluit, ubi Lazarus positus fuerit², quamvis non esset ignarus. Nolo enim dicere, quos arcus ille significet; resplendens e nubibus fulgore, et radiis luminis quo roscida illustratur obscuritas, grata quodam modo confessione respondens; et quomodo Deus non perdat orbem diluvio spiritali, dum est eorum memor, quorum illuminatæ nubes figuram gerunt: horum enim nomina scripta sunt in cœlis, ut memor sit eorum Pater qui est in cœlis³: quo-

¹ 1 Reg. xv, 28. — ² Joan. xi, 34. — ³ Luc. x, 20.

niam non de suo lucere se sciunt, sed de Sole justitiæ; sicut illæ nubes de sole visibili. Sed ex illo quod commemoravi, urgendus est, quomodo accipiat Dominum dicentem de Lazaro: « Ubi posuistis eum¹; » et locus ei, tanquam ignoret, ostenditur. Nisi enim aliquid eum ista, qua nesciens videbatur, inquisitione significasse fateamur, quomodo prædicamus Christum non solum scisse præsentia, verumetiam futura præscisse? Maxime quia iste in eam se præcipitavit mirabili cæcitate sententiam, ut diceret: « Nemo nisi ignarus interrogat? Ubi cogitare non potuit, quoties Christus interrogaverit. » An non interrogat qui dicit: « Quid vobis videtur de Christo? cujus » est filius²? » Quid hoc testimonio manifestius? Quod si nimium durus est, numquid etiam ibi negabit interrogasse Christum, ubi se ipse interrogare testatur, dicens: « In- » terrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis » mihi, et ego vobis dicam, in qua potestate hæc facio: » Baptisma Joannis unde erat, e caelo, an ex hominibus³? » Ubi nunc se abscondet loquacissimus contra Deum et desperatissimus disputator? ubi est quod ait: Nemo nisi ignarus interrogat? Ecce Christus ignarus non est, et tamen interrogat. His nempe oculis reprehendit Prophetarum Deum, quibus non videt Christum. Sed in talibus interrogationibus apertissime doctor est Christus. In his autem quando ait: « Ubi posuistis eum⁴? » et, « Quis me tetigi⁵? » et si quid dixisse hujusmodi legitur, videtur doceri velle quod nescit, et tamen scit. Sic ergo et in illis libris Deus tanquam oblitus admonetur, sed tamen absit ut quidquam unquam obliviscatur.

XLIV. Quid illud ipsum quod dixit Dominus Discipulis suis: « Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis⁶, »

¹ Joan. xi, 34. — ² Matth. xxii, 42 — ³ Id. xxiii, 24. — ⁴ Joan. xi, 34. — ⁵ Marc. v, 31. — ⁶ Luc. x, 20.

nonne videtur tanquam ex illo arcu qui refulget ex nubibus, velut quibusdam in caelo Deus litteris admoneri? Nisi hæc pie accipiantur, donec fides impetret ut intelligantur, nonne ut fabulosa ridentur? Quibus ridentibus, nisi insipientibus, et eo ipso quo sapientes sibi videntur, magis magisque dementibus? Quis enim cogitat quomodo ad memoriam Dei scribantur in caelis sequentes Dominum, derelinqentes autem Dominum scribantur in terra, de quibus propheta Jeremias dicit: « Universi qui derelin- » quunt te, confundantur; recedentes super terram scri- » bantur¹? » Quos bene intelligitur significasse Jesus, quando Judæi victi atque confusi, cum audissent: « Qui sine » peccato est, prior in illam lapidem jaciat², » unus post alterum recesserunt. Tunc autem ille ostendens de quo numero essent, digito scribebat in terra.

XLV. « Si putamus, inquit, merito conversationis suæ homines diluvii excepisse sententiam, et Noë justum ad reparationem creaturæ melioris esse servatum, cur exinde pejores oriuntur, et in eisdem actus vitæ sordentis, humani generis etiam nunc nativitas revolvitur? » Ita hoc dicit, tanquam vixerit cum eis qui diluvio perierunt, et inde noverit quod nunc pejores oriuntur. Sed sive in pejore, sive in eodem, sive in meliore actu post diluvium genus versetur humanum, puto Deo dimittendum esse judicium, qui novit retribuere unicuique secundum merita ejus: non huic cani rabido adversus Dominum suum latranti, vel asino stulto adversus stimulum calcitranti. Apostolus clamat: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, » quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ » ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis con- » siliarius ejus fuit³? » Et iste illi cui nullus est consiliarius, audet esse adversarius. Quid autem interest, morituris

¹ Jerem. xvii, 13. — ² Joan. viii, 7. — ³ Rom. xi, 33, 34.

cunctis, quantum ad mortem attinet corporis, utrum singillatim, an simul omnes pariterque moriantur; nisi quod cum singuli moriuntur, et omnes mortem et omnes de mortuis patiuntur dolorem; cum autem simul universos rapit unus interitus, saltem nemini relinquatur luctus? Verumetiam altius in illo diluvio consilium Dei fuit, quam cor infidelium vel novit vel capit. Sed nolo me, apostolum Petrum potius audiat iste dicentem: « In diebus Noë cum » fabricaretur arca, octo animas salvas factas per aquam: » quod et vos, inquit, simili forma baptisma salvos facit, » non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae inter- » rogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi¹. » Ecce habet expositum diluvii sacramentum. Ubi propterea est additum, « Per resurrectionem Jesu Christi, » ut diem intelligeremus octavum, quod significavit in arca numerus hominum: octavo enim die, hoc est, post septimum sabbati Dominus resurrexit. Sic ergo illa quae gesta commemorantur, si quis intelligit, etiam prophetiae fuerunt. Sed iste praeter arcam, id est, praeter Ecclesiam constitutus, submersus est diluvio, non ablatus.

XLVI. De testimonio quoque Isaïae prophetæ calumniatur atque blasphematur, eo quod dixerit: « Filios genui » et exaltavi, ipsi autem me spreverunt²: » et eosdem paulo post appellaverit semen pessimum, tanquam se ostendens genitorem malorum, cujus filii sunt semen pessimum: nesciens ob hoc eos dici semen pessimum, quoniam gratiae Dei qua ejus filii facti fuerant, peccando degeneres extiterunt, eorum filii facti quorum imitatores esse voluerunt. Unde illis alio loco dicitur: « Pater tuus Amorrhæus, » et mater tua Cæthæa³: » quarum gentium sunt impietatem malitiamque sectati, ex quibus tamen carnis originem non ducebant. Sed solvat iste quæstionem Evangeli-

¹ 1 Petr. III, 20, 21. — ² Isai. I, 2. — ³ Ezech. XVI, 3.

eam, ubi Dominus dicit: « Si vos cum sitis mali, nostis » bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in coelis est, dabit bona petentibus se¹? » Dicat quemadmodum sit bonus Deus malorum pater: utrumque enim Veritas dixit. An non erant mali quibus ait: « Si ergo vos » cum sitis mali? » An non habebant Deum bonum patrem quibus ait: « Quanto magis Pater vester qui coelis » est, dabit bona petentibus se? » Porro si mali appellati sunt propter peccata, sine quibus non est in hac infirmitate mortalium quorumlibet etiam vita justorum; quanto convenientius semen pessimum diceretur, quod nasceretur impia voluntate, et moribus execrabilibus pullularet?

XLVII. « Sed hunc, inquit, Deum Dominus Christus appellavit arborem malam facientem fructus malos. » Imo vero hujus talia sentientis tanquam malae arboris, iste ipse sermo blasphemus, fructus est malus. Nam hominem malum dixisse Dominum arborem malam, cujus fructus mali essent opera mala; et hominem bonum arborem bonam, cujus fructus boni essent opera bona²; id est, ipsas hominum voluntates, vel malam, mali hominis, vel bonam boni hominis, diversas esse arbores diversos fructus ferentes, satis evidenter ipse testatur dicens: « Bonus homo » de bono thesauro cordis sui profert bona, et malus » homo de malo thesauro cordis sui profert mala. » Quomodo autem diceret: « Aut facite arborem bonam, et » fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et » fructum ejus malum³: » nisi homo posset nunc in hoc, nunc in illud mutata voluntate converti?

XLVIII. Sed ipse Deus, inquit, per eundem Prophetam fatetur, et dicit: « Ego sum Deus faciens bona et » creans mala⁴. » Ita plane: ipse est enim Deus, de quo dicit Apostolus: « Vides ergo bonitatem et severitatem

¹ Luc. XI, 13. — ² Matth VII, 27 et seqq. — ³ Id. XII, 33, 35. — ⁴ Isai. XLV, 7.